

Lucija Bakšić

Simpozij „Oktobarska revolucija i žensko nasljeđe“ – Zagreb, 7. studenog 2017.

U *Centru za ženske studije* u Zagrebu 7. studenog 2017. održan je simpozij pod nazivom *Oktobarska revolucija i žensko nasljeđe*. Iako je simpozij samo jedan u nizu događaja kojima se u svijetu želi obilježiti stotinu godina od izbijanja Oktobarske revolucije, moram priznati da je njegova dosljedna posvećenost interdisciplinarnom istraživanju uloge žena u komunističkom pokretu te općenito odnosu žena i Oktobarske revolucije bila vrlo artikulirana i zanimljiva. Možda je tome, osim samih izlagača i izlagačica, pridonio i ugodan, premda skučen, prostor memorijalnog stana Marije Jurić Zagorke u kojem se *Centar*, prikladno, nalazi, a u kojem se okupio za ovakav simpozij relativno skroman broj raznovrsne publike prošarane studentima i znanstvenicima u potrazi za „glasovima žena kao aktera povijesnog događaja koji je žestoko uzdrmao stari i iznjedrio novi, suvremeni svijet“.

Osim navedenog citata, u samoj najavi simpozija iznesena je tvrdnja da su upravo lijevi politički pokreti i partija pokazali iznimnu otvorenost prema ženama te ih tako iz obespravljene pozicije postavili na položaj kreatorica dalekosežnih posljedica svoga aktivnog djelovanja unutar revolucije koja je također, kako se spominje, dovela do pojave *civilizacijskih vrijednosti* poput radničkih prava, rodne emancipacije, internacionalizma itd. Izraz je to i želje da se, između ostalog, odgovori *konzervativnoj kontrarevoluciji* i *neoliberalnoj totalizaciji europskog kontinenta*. Imajući sve navedeno na umu, bilo mi je posve jasno da će unaprijed definiran pogled koji je simpozij uputio prema Oktobarskoj revoluciji značiti uokvirenu raspravu unutar zadanih parametara što nije neobično za neosporno značajne događaje 20. stoljeća koji su ionako puni raznovrsnog ideološkog naboja u misaonim zajednicama. Stoga mi je preostalo samo vidjeti

kolika će biti kritička uspješnost ove rasprave, odnosno koliko će izlagači i izlagačice duboko posegnuti za pronalaskom zanemarenih i zaboravljenih žena te koliko će slojevito prikazati njihovu ulogu i posljedice koje je pokret na njih ostavio. Ispostavilo se da se zahvatilo mnogo, ali da se ulov mogao još više rastvoriti.

Možda jednostavno nije bilo vremena. Iako su Stefan Treskanica i Ana Rajković otkazali svoj dolazak pa je publika ostala zakinuta za potencijalno plodonosna predavanja *Crvena metrika purpurnog spektra: androgini pogled* i *Oktobarke u borbi za bolje sutra*, izvrsno upućena moderatorica Sandra Prlenda dala je podužu riječ od sat vremena Tatjani Jukić, profesorici na Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Vjerujem da su svi prisutni u prostoriji uspjeli prevladati neugodan osjećaj protoka vremena suprotan onoj prigodnoj formi od pravilne raspodjele na 15 minuta jer je izlaganje ispunilo sva očekivanja interdisciplinarnosti i čitanja kulture kao revolucionarnog teksta u koji je između redova upisano i žensko tijelo Grete Garbo. Izlaganje *Oktobarska Garbo: klasični Hollywood i revolucija* željelo je istaknuti upravo odnos i usporednost semiotičkog upisivanja u književnost i film. Budući da (sovjetski) film (posebno radovi Sergeja Ejzenštejna) preuzima iznimno važno mjesto koje je do tada pripadalo književnosti, Jukić posljedicu Oktobarske revolucije posve suprotno od očekivanog smješta u zapadni film Ernsta Lubitscha – *Ninotchka*. Oslanjajući se na ženske studije i problematiku ženskog pitanja uopće, Jukić, pozivajući se na filozofa Stanleyja Cavella i psihoanalizu, melodramatičnu žensku patnju smješta upravo u film kao najsnažnije izražajno sredstvo političkog moderniteta demokratske Amerike. Prebacujući težinu upravo na ženu i to posebno na Gretu Garbo kao centralnu figuru ženske nesreće uopće, Jukić zaključuje da shvaćanje revolucionarnog političkog moderniteta ovisi prvenstveno o tzv. *filmskoj ženi*. Svoju, kako ju je sama nazvala, provokativnu tezu Jukić nastavlja primjerom filma *Ninotchka*, multimedijalno prikazujući dijelove koji signaliziraju da je Greta Garbo u svojoj revoluciji bila itekako prevarena milozvučnim obećanjima o sreći te da je njezin sretan kraj s aristokratom ujedno i njezino filmsko samoubojstvo. Jukić ovu tezu obrazlaže hrabrim Garbinim izlaskom iz melodrame (nesreće) u komediju, odnosno iz nijemosti u govor, što je ujedno označilo kraj njezine karijere. Ona koju je Lubitch morao dovesti do potpunog smisla, kako ističe Jukić, svoju je puninu ostvarila u ulozi zaokružene ranostaljinističke sovjetske revolucionarke koju je klasični Hollywood u osobi Grete Garbo već institucionalno formirao velikim projektima i planiranjima, dok je odnos prema samoj Oktobarskoj revoluciji u odnosu na sovjetsko razdoblje 30-ih percipiran s kritičkim odmakom. Na taj je način Garbo zaista zatvorila institucionalni krug kojem je pripadala, a zatim se, zaključuje Jukić, „ugasila za filmsku vizualnost“.

Karakter idućeg predavanja Renate Jambrešić Kirin s Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu pod nazivom *Apsolutne drugarice nakon Oktobarske revolucije* bio je ponešto drugačiji i usmjereniji na konkretnu povijest žena. Zasigurno najveća prednost ovoga predavanja leži u otkrivanju potencijalnih tema istraživanja budući da model revolucionarke

može biti itekako poboljšana uvidom u priče žena koje postoje, ali ih treba otkriti jer su često zametnute (poput dnevnika Marije Vinski zavedenih pod fondom njezina životnog partnera Augusta Cesarca) ili pak zanemarene iako se, kako Jambrešić Kirin dobro ističe, nije samo radilo o ženama radnicama seoskog podrijetla, već i o *kozmpolitskim intelektualkama* školovanim na primjer u Beču. Širok raspon revolucionarki obuhvaćao je žene različite obiteljske pozadine pa Jambrešić Kirin ističe radničke, buržoaske i židovske obitelji iz kojih su dolazile mlade žene, uglavnom studentice, spremne djelovati unutar komunističkog pokreta samostalno, a zatim i u „sjeni svojih istaknutih supruga“. Taj problem anonimnosti Jambrešić Kirin razrađuje kroz pojedine biografije aktivnih komunistkinja koje nisu stigle ili željele ništa o sebi napisati ili čiji su glasovi zabilježeni posredno, kroz sjećanja članova njihovih obitelji. Ističe i da one koje su to činile redovito, nisu mnogo brinule o mogućem izdavanju svoje dnevničke ostavštine pa je ona često punila prašnjave ladice dok ih netko nije otvorio. Međutim, kada ih se napokon otvorilo, informacije poput onih da revolucija počinje osobnim odricanjem te nesrazmjer koji žena pronalazi u sukobu s „dužnostima“ majčinstva i društvene pasivnosti postaju vrlo dragocjene jer signaliziraju osobno žrtvovanje odvajanjem od djece u različitim okolnostima ili pak širenjem konspirativnih materijala te boravkom u zatvoru koji zasigurno, kako je to, rečeno je na simpoziju, jednom prilikom komentirao Vladko Maček, nije bilo ugodno mjesto za ženu. Valja još dodati da su mnoge revolucionarke stradale za vrijeme Staljinovih čistki, što otvara dodatne probleme iznevjerene Oktobarske revolucije čije su sudionice tragično platile svoju prvotnu revolucionarnu žrtvu. Tema je to o kojoj također vrijedi govoriti.

Informativnim se može opisati i predavanje „amaterke, hobistice i neiskusne predavačice“, kako je samu sebe pomalo neopravdano okarakterizirala grafička dizajnerica Barbara Blasin, pod nazivom *Oktobarska revolucija u našim ženskim glasilima (1917.-1941)*. Blasin je željela definirati „ženski glas“ provincije u krugu koji su ocrtavala upravo ženska glasila neposredno nakon Oktobarske revolucije, ali i u kasnijim razdobljima. Taj je pokušaj Blasin nastojala prikazati na primjeru slovenske spisateljice Zofke Kveder Demetrović, začetnice prvog ženskog, Blasin će reći „iz današnjeg pogleda feminističkog“, časopisa *Ženski svijet*. Njezino je predavanje zapravo faktografski, na razini čitanja odlomaka i nepropitivanja ideološke pozicije same Kveder Demetrović pokazalo da, koliko sama uspjela pratiti prikazane odlomke, sudionice revolucionarnih zbivanja same pridaju značaj revoluciji u kontekstu njihova vlastitog sudjelovanja u njoj. Pri tome, ističe Blasin, referentna točka opažanja postaju obrazovane žene koje svoje znanje koriste da bi prišle onima koji tu privilegiju nisu imali. Stoga prava revolucionarka svoju punu funkciju ostvaruje upravo u suživotu s narodom, žrtvujući svoj građanski položaj za predano širenje horizonta prosvjećivanja i propagiranja istinskih, revolucionarnih vrijednosti. Osim što se u izlaganju nije moglo dosljedno pratiti kada se misli na Februarsku, a kada na Oktobarsku revoluciju, izlagačica također, baš radi toga, nije odredila narav samoga djelovanja, odnosno njegovu liberalno-demokratsku ili pak snažnu socijalističku stranu. Blasin se osvrnula i na koncepte vlasništva, prava glasa te slobodne ljubavi, zaključujući

opaskom Kveder Demetrović iz koje je vidljivo da bez romantičnog pogleda žene na revoluciju, ona zapravo, kada je angažman žena u pitanju, ne bi bila moguća u svojoj svojoj predanosti koju su joj upravo osiguravale revolucionarke.

Između izlaganja Jambrešić Kirin i Barbare Blasin, sofisticirano se uklopio Branimir Janković s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, pripremvši izlaganje bez popratnog multimedijskog sadržaja pod nazivom *Radnice, komunistkinje, avijatičarke: žene u međuratnim putopisima u SSSR*. Naslov je to koji je Janković, inače povjesničar dobro upućen u teorijske paradigme, preuzeo kao svojevrsnu modifikaciju posthumnog naslova knjige Lydije Skelvicky – *Konji, žene, ratovi*. Upravo je ta vodeća i snažna, a ipak u riječima skromna i aluzivna premreženost tekstova i, posredno, ideja nešto što Janković dobro koristi da bi zadržao pažnju onih koji, da recikliram Rolanda Barthesa, postoje izvan teksta, ali i izvan *Djela*. Vodeći računa dakle o interpretacijskoj moći vlastitih slušatelja, Janković je zaključak svojeg izlaganja odlučio ostaviti otvorenim za raspravu. Slično kao Jukić u filmovima i Blasin u novinama, Janković je odlučio potražiti žene u putopisima, gdje ih je i našao, pri čemu je izdvojio radnice, komunistkinje i avijatičarke. Međutim, različito od spomenutih izlagačica, Janković je jasno istaknuo „manu“ putopisa u smislu manjka rekonstrukcije događaja, prebacivši tako naglasak na pripovjedački pogled i reprezentaciju, uz osvrt na prostor koji autori daju ženama. Putopisi (žanr svojedobno vrlo preveden i čitan) koje Janković eksplicitno analizira i spominje su oni putopisaca u Sovjetski Savez poput Waltera Benjamina, Ernsta Tollera, Miroslava Krleže, Augusta Cesarca, Ante Cilige itd. Izražajnim i fokusiranim glasom čitajući kraće odlomke putopisa uz popratne komentare i uporno isticanje nehomogenosti pogleda, otvarajući tako prostor interpretacijama, Janković zaključuje da putopisci emancipaciju žena spominju u pozitivnom kontekstu, ali ih ne smatraju ključnim aspektom revolucije koja je donijela promjene u, za njih posebno važnim, područjima politike ili pak ekonomije. Naglašava se i činjenica da ruske žene često upadaju u kontingent množine pa kolektivno progovaraju pod pojmovima *radnici* ili *mladež*, a njihov se položaj duboko mijenja u probuđenoj neovisnosti od muževa ili kroz seksualne slobode, ali i kroz gubitak vlastitog dotadašnjeg (aristokratskog) položaja. Janković zaključuje da putopisci iz različitih pozicija (kritičke ili afirmativne ili neke treće pozicije) promatraju žene kao dio moderne promjene koja je najočitija u figuri avijatičarke ili skakačice padobranom (o njima se piše i u međuratnim novinama). Istovremeno, događa se i odmak od revolucionarnog djelovanja, ali uz svijest o pravu na društveno djelovanje koje se prenosi generacijama. Gdje povući granicu? Janković nastavlja s osvrtima na kasnije emancipacijske poglede kroz intervju s Camilleom Pagliom i pisanje Simone de Beauvoir da bi kritički propitao sve ono što je do tada izložio te u epilogu dodao primjer o naknadnoj cenzuri problematične ratne pilotkinje Marije Draženović Đorđević kao ilustraciju mnogih problema koji za žene uvijek ostaju prisutni u najrazličitijim oblicima.

Ovim je izlaganjem službeni program simpozija završen, a vrijeme koje je u programu

bilo predviđeno za raspravu nije ohrabrilo sudionike da postave više od tek nekoliko pitanja i komentara. Naravno, odgovornost za takav propust leži na svima prisutnima, počevši od mene same koja nisam osjećala potrebu komentirati intelektualne provokacije koje su pred nas bile sasvim očito i opravdano iznesene. Sada, dok pišem ovaj osvrt, shvaćam da je to bila velika pogreška jer je simpozij zaista zaslužio ne samo kritički osvrt, već i kritičku raspravu. Međutim, postoji i pozitivna strana naknadne kontemplacije o odslušanome jer na taj način obljetnica Oktobarske revolucije nastavlja svoj misaoni život i nakon sto godina, (re)prezentirajući se upravo u spoznajama pojačanih kritičkih rasprava koje nisu možda mogle progovoriti u ranijim obljetnicama. Kada izlagače i izlagačice promotrimo u tom kontekstu, zaključujem da je simpozij analitički bio vrlo uspješan iako mu je vjerojatno nedostajalo još snažnije teorijske i izlagačke zastupljenosti. Osim neospornih ženskih prava, možda je težište djelomično trebalo usmjeriti i na propuste koje je sa sobom donijelo naknadno nasilje prema revolucionarkama iako je diskutabilno bi li to mogao biti jedan od aspekata ženskoga nasljeđa u ovome kontekstu. Potencijalno bi svakako mogao, ali onda se nameće pitanje samoga sadržaja simpozija, odnosno količine kadrova koji su u stanju kvalitetno obraditi probleme koji proizlaze iz našeg naknadnog razmišljanja o Oktobarskoj revoluciji. Obilježavamo li samo da bismo, pritisnuti raznim društvenim kretanjima, obilježili događaj ili samim obilježavanjem nastojimo apelirati na polemičnu javnost da nastavi ili započne konstruktivno raspravljati o fenomenu Oktobarske revolucije. Trebamo li uopće koristiti riječ obilježavanje ili potražiti nešto prikladnije? U tom smislu, iako je simpozij obilovao reprezentacijama u vrlo širokom i na trenutke nepovezanom rasponu, što može, ali i ne mora biti signal neformalnosti i neopterećenosti, u suštini mu je nedostajala autorefleksivnost i sumirajuća percepcija problema kojime se u naslovu, u sasvim opravdanoj želji želio pozabaviti, opredjeljujući se pritom za sasvim legitimnu perspektivu kojoj svakako treba dati prostora. Međutim, vjerojatno najveća vrijednost ovoga simpozija leži u promišljanju uloge žena kroz rodne i ženske studije te kroz povijest žena uopće. Uvodeći žene na pozornicu Oktobarske revolucije, mi zapravo uvodimo žene u prostor svakodnevice i dajemo im glas samosvjesnih aktera koji tu svakodnevicu intenzivno oblikuju. Taj bi proces trebao neprekidno teći bez obzira na to koliko skupova održimo i značajnih događaja obilježimo jer iako je ovaj simpozij završen, revolucija, barem kada se žene u pitanju, nikada nije.

Pro tempore

Časopis studenata povijesti

Pro tempore

Časopis studenata povijesti, br. XIII

Zagreb, 2018.

Pro tempore

Časopis studenata povijesti

Godina XIII, broj 13, 2018.

Glavni i odgovorni urednik

Ivan Grkeš

Zamjenica glavnog urednika

Lucija Bakšić

Uredništvo

Mihaela Marić

Lucija Bakšić

Mario Katić

Igor Krnjeta

Urednici pripravnici

Andrija Banović

Matej Lisičić

Matea Altić

Marta Janković

Alen Obrazović

Saša Vuković

Lektura i korektura

Alina Jušić

Ema Maglić

Ema Botica

Tanja Jelinić

Karla Papeš

Mateja Papić

Borna Treska

Recenzenti

dr. sc. Zrinka Blažević

dr. sc. Estela Banov

dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus

dr. sc. Nikica Gilić

dr. sc. Tomislav Galović

dr. sc. Hrvoje Gračanin

dr. sc. Emil Heršak

dr. sc. Branimir Janković

mr.sc. Vedran Obućina

dr. sc. Sanja Potkonjak

dr. sc. Martin Previšić

dr. sc. Marko Šarić

mr. sc. Filip Šimetin Šegvić

mr. sc. Nikola Tomašegović

Dizajn i priprema za tisak

Rene Jelenić

Prijevod s engleskog jezika

Alen Obrazović

Ema Bonifačić

Paula Fajt

Izdavač

Klub studenata povijesti –

ISHA ZAGREB

ISSN: 1334-8302

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti -

ISHA Zagreb (za: Redakcija *Pro tempore*)

Filozofski fakultet

Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3

10000 Zagreb

Email:

pt.urednistvo@gmail.com

Časopis je besplatan.

Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/pro-tempore>

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača. Izdanje časopisa ostvareno je uz novčanu potporu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Kluba studenata povijest – ISHA Zagreb i Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta.